

Egemenlik, Temsili Demokrasi ve Ulus-Devlet

Yrd.Doç.Dr. Fatih TÜRE
Muğla Üniversitesi
İİBF Kamu Yönetimi Bölümü

Geçtiğimiz günlerde bir televizyon programında “dağdaki çobanın oyu ile benim oyum eşit olmamalı” türünden sözler sarfeden bir *magazin kızı*, medyada ve hatta akademik çevrelerde yoğun bir tartışmanın başlamasına neden oldu. Her gün yazı yazmak ya da izlenebilecek bir program hazırlamak zorunda olan köşe yazarları ve haber programcıları, aslında politik düşünce tarihinin en kadim sorunlarından biri olan bu konu üzerine yoğun bir biçimde eğildiler. Tahmin edileceği gibi, kerameti kendinden menkul birçok köşe yazarı ve televizyon programcısı, kendi düzeyleri ölçüsünde, okuyucuyu ve izleyiciyi ‘aydınlattılar’. Bu bağlamda demokrasinin temelini mutlak bir eşitlik idealine dayandığından dem vuranlar da oldu, “tabii ki ben de” diye başlayıp “ama” diye devam eden cümleler kuranlar da. Dolayısıyla tüketici medyamız, bir konuyu daha ‘enine boyuna’ tartışarak görevini yerine getirmenin dayanılmaz hafifliğini yaşadı. Tabii burada konuyu akademik bir titizlik ve derinlik çerçevesinde ele alan birkaç –ama yalnızca birkaç- kalemin de var olduğunu belirtmek ve onları bu değerlendirmenin dışında tutmak gerekir. Akan selin ardından kalan tortuya baktığımızda gördüğümüz, bir kakafoninin yol açtığı baş ağrısıdır. Ve bu baş ağrısını ‘gerçekten’ çekenler için, konunun daha yüksek kavramlarla felsefi düzeyde ele alınması gerekmektedir.

Aslında sorunun “çoban ile mankenin oyunun eşitliği” konusundan daha derinlere dayandığı açıktır ve demokrasinin –ya da pratikteki haliyle temsili demokrasinin- anlam ve işleyişine kadar gitmektedir. Temsili demokrasi, çağımızın egemen siyasal paradigması, siyasal rejimlerin en temel meşruiyet dayanağıdır. En yalın haliyle, teorik olarak *halkın kendi kendini yönetmesi*, uygulamada ise *halkın kendini, kendi içinden seçtiği temsilciler aracılığıyla yönetmesi* biçiminde tanımlanabilecek olan demokrasinin anlam ve işleyişini ortaya koymak, bu paradigmanın temelini oluşturduğu varsayılan egemenlik ve temsilin rolünü sorgulamakla mümkündür.

Egemenlik kavramı söz konusu olduğunda, kaçınılmaz olarak, Batı Avrupa’da XVI. – XVIII.

yy. aralığındaki siyasal pratiğe ve bu pratiğin politik düşünceye nasıl yansdığına bakmak gerekir. Bilindiği gibi Ortaçağ Avrupasının siyasal rejimi, aşırı parçalanmış iktidar odaklanmaları anlamında *feodalizmdir*. Bir yanda her biri kendi mülkünün siyasal patronu olan baronlar, lordlar yani feodal beyler, diğer yanda bu senyörlerin kendi aralarında imza ettikleri fief sözleşmeleri ile kurulmuş ve tipik bir patronaj ilişkisi niteliği taşıyan hiyerarşik yapılanma, öte yanda da tüm bu siyasal parçalanmışlık üzerinde iktidar kurmuş olan kilise. Böylesine parçalanmış çok aktörlü bir tablo içerisinde feodal beylerin en güçlüsü konumunda bulunan kralların iktidarının, diğer feodal beyler ve kilise tarafından sınırlandırılmış söylemeye herhalde gerek yoktur.

XVI. yy.’ın başlarından itibaren, başta Fransa’da olmak üzere, kendi iktidarlarını mutlaklaştırmak isteyen krallar, dinsel ve siyasal feodalizme karşı bir mücadeleye girişmişlerdir. Bu mücadelede kralların en büyük destekçisi, Avrupa toplumsal yapısına kısa bir süre önce katılan ve krallar gibi feodalizmden müşteki olan burjuvadır. Sonuçta XVII. yy., burjuva ile elele veren kralların feodalizme karşı giriştiği mücadeleyi kazandıkları ve mutlak monarşik merkezi devletlerin kurulduğu dönemdir ki 1648 *Westphalia Barışı*, bu zaferin sembolik tarihidir.

İşte egemenlik kavramı ilk kez, bu süreçte feodalitenin yerine geçecek mutlak kralın en temel özelliği olarak, bir Fransız düşünür olan Bodin tarafından formüle edilmiştir. Egemenlik, devlete içkin üstün bir gücü, iktidarın kaynağı, aidiyeti (auctoritas) ile iktidarın kullanımının (potestas) birleşmesini ifade eden modern bir kavramdır. Bu noktada mutlak monarşi, Bodin’in egemenlik tanımına en uygun modeldir. Çünkü kral ile devlet özdeşleşmekte, egemenlik kralın kişiliğinde, bedeninde somutlaşmaktadır. Mutlak monarşik kuramın en mükemmel anlatımı olan Hobbes’ta ise, “kralın iradesi – halkın iradesi” biçimindeki düalizm reddedilmektedir. Hobbes’a göre toplumda tek bir irade vardır ve o da kralınki yani devletinkidir; bireyler kralda bir olurlar ve ona itaat ederek bütünleşmiş siyasal toplumun içinde yer

alırlar. Açıkçası egemenliğin auctoritas – potestas birliği anlamındaki tanımı ile mutlak monarşi arasında bir uyum vardır. *Sorun, ulus egemenliği* kavramının ortaya çıkmasıyla belirmektedir.

Aslında egemenlik açısından, demokrasinin monarşiden farkı temelde biçimseldir. Monarşide kralın/devletin egemenliği altında ‘bir’leşip siyasal topluluğun üyesi olan bireyler, demokraside, birbirleriyle eşit yurttaşlar olarak ulusta ‘bir’ olurlar. Burada akla hemen, XVIII. yy. egemenlik anlayışının en önemli isimlerinden Rousseau gelir. Ona göre egemen ile yani ulus ile bütünleşen kişi, bireyselliğinden arınmış bir insan yani yurttaş olur. Gerçi Rousseau, ulus ile halk kavramları arasında ciddi bir fark olduğunu belirterek ulus değil halk egemenliğini savunsa da, bu yazıda her iki kavram arasındaki anlam farkını gözardı ederek birbirleri yerine kullandığımızı belirtmek gerekir. Bu bağlamda en temel politik varlığın ulus –ya da halk- olması, yurttaşların ulus içinde deyim yerindeyse erimiş bulunması nedeniyle, ulusun iradesinin karşısında bireysel irade diye bir şey söz konusu olamaz. Genel ya da ortak irade, hiçbir gerçek, somut insanın yani yurttaşın değil, soyut bir varlık olarak ulusun –ya da halkın- iradesidir. Bununla birlikte bu soyut varlığın iradesinin belirmesi, somut insanların irade açıklamalarına bağlıdır. Başka bir ifadeyle yurttaşlar, ulus adına irade belirtmeye mecburdurlar; bu, yurttaş olmanın bir gereğidir.

Bu soyutlama, egemenliğin monarktan ulusa geçişi bağlamında, yalnızca sahnedeki aktörlerin yerlerini değiştirir; oyunun teatral teması ise aynıdır. Açıkçası monarşide kral ile devlet özdeşir ve egemenlik, kralın kişiliğinde somutlaşmıştır. Egemen irade, kralın iradesi yani devletin iradesidir. Şimdi ise kralın yerini ulus almış ve devletle özdeşleşmiş, ulus bir anlamda modern kral olmuştur. Bu, özü itibarıyla Hobbes’un –ki kendisinin mutlak monarşinin en büyük kuramcısı olduğunu hatırlatalım- egemenlik anlayışının aynıdır.

Egemenliğin, öz olarak değil ama biçimsel açıdan geçirdiği bu değişimin simgesel tarihi Fransız Devrimi’dir. Sonuçta ulus egemenliği ile, bir yanda kişisel, yerel, bölgesel ve dinsel ayrıcalıklar bütünüyle yok edilerek mutlak monarşik dönemin başlattığı egemen merkezi devlet anlayışı tamama erdirilir, diğer yanda ulus

ön plana konarak devlet gücünün meşruluğu demokrasi ile donatılır.

Teorik olarak egemenlik ulusun ve dolayısıyla devletin iradesi ise, bu iradenin somut göstergesi yasa olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan ulus egemenliğinde iktidar ya da yönetme-yönetilme ilişkisi, temelde hukuksal içeriklidir. Devrim’in egemenlik açısından en büyük yeniliği, kralın elindeki otoriteyi yasaya aktarması olmuştur. Ortaçağda kilise ve feodal beye, monarşik dönemde krala olan bağlılık, demokraside yasalara yönelir. Yurttaş, yasaya uyarak egemene yani ulusa ve devlete bağlı olduğunu gösterir. Çünkü modern devletin bir adı da ulus-devlettir.

XVIII. yy., bir önceki dönemin müttefiklerinin, kral ile burjuvazinin karşı karşıya geldiği dönemdir. Ulus egemenliği de, burjuvazinin iktidarı kralın elinden almasında kullandığı teorik bir araç olarak belirmiştir. Bu egemenlik türü, mutlak monarşiden ziyade demokrasiyi çağırıştırır ya da demokrasiyle daha uyumludur. Egemen olan kral değil ulus ise, rejimin adı demokrasi olmalıdır. Ancak burada ilk bakışta pek fark edilmeyen bir paradoksa değinmek gerekir. Eğer egemen olan, iktidarı kullanan, dolayısıyla yöneten ulus ise, egemen olmayan ve yönetilen kimdir? Söz konusu paradoks, ulus egemenliğine dayalı modern devletin siyasal rejiminin demokrasi, ancak temsili bir demokrasi niteliğine –zorunlu olarak- bürünmesiyle aşılmıştır.

İktidar ilişkilerinin varlığı dolayısıyla yöneten-yönetilen ayrımının zorunluluğu, demokratik modern ulus-devletin, egemenlik gibi yine bir önceki döneme ait bir kavram olan siyasal temsile başvurmasını gerekli kılmıştır. Nitekim mutlak monarşik kuramda kralın egemenliğinin meşruluğuna dayanak oluşturan formüllerden biri de, kendi egemenliğine boyun eğen uyrukları temsil ettiğine yönelik kabuldür. Dolayısıyla modern devlet, egemenlik gibi temsil kavramını da *ancien regime*’den devralmıştır.

Modern devletin egemen unsuru olan ulus, monarşik devletin egemen unsuru olan kraldan farklı olarak soyut bir varlıktır. Ve bu soyut varlığın yasa biçiminde –ki buna daha genel bir tanımlamayla pozitif hukuk demek daha doğrudur- somutlaşan iradesinin, birileri tarafından açıklanması zorunludur. Başka bir

deyişle soyut bir varlık olan ulus, kendi adına irade açıklayacak araçlara yani temsilcilere gereksinim duyar; ulusun egemenliğini kullanabilmesi, ancak temsilcileri aracılığıyla mümkündür.

Diğer yandan modern devlet kuramcılarına göre temsil, ulusun ‘bir’liğini sağlayıcı ve güçlendirici bir işlev görür. Çünkü birbiriyle çelişen hatta çatışan sonsuz bireysel çıkarlara sahip somut bir kalabalığın soyut bir birlik oluşturabilmesi için, ortak ve standart bir müşterek alan gereklidir. Bu alan, yani bireylerin kendilerini bir diğerinin benzeri olarak gördükleri ortak havuz kamusal alandır. İşte temsil ve bu mekanizmanın demokratik modern devlette temel işleyiş yolu olan seçim, bireylerin birbirlerini kamusal alanın eşit mensupları anlamında yurttaş olarak görmelerini sağlar. Çünkü ulus, bütünleşmiş soyut ‘bir’dir ve parçalı somutu böyle politik bir bütüne çeviren seçim, bireylerde, genel iradeyi kullanacak temsilcilerin belirlenmesinde pay sahibi oldukları duygusunu yaratır. Açıkçası yurttaşlar arası eşitlik algısının varlığı, bireylerin kendilerini *temsil edilebilir* değil *temsil edilmiş* olarak görmelerine bağlıdır.

Bununla birlikte yukarıda açıklanan bu yaklaşımın, modern demokratik ulus-devlet kuramının idealize etmeye çabaladığı bir varsayım olduğu ve kendi içinde bir çelişki barındırdığı açıktır. Zira temsil edilen bireyler, bireysel çıkarlar, farklılıklar ya da eşitsizlikler değil soyut bir bütün olan ulustur. Dolayısıyla odak konusu temel aktör bu soyut genel ‘bir’ olunca, özel bireysel farklılıkların, kimliklerin, gelir ya da statü değişkenlerinin hatta bireylerin bir kısmının temsilcilerin belirlenmesi sürecinin dışında bırakılmasının sistem açısından hiçbir önemi yoktur. Bu bakımdan “dağdaki çoban ile şehirdeki eğitilmiş mankenin oyunun eşit olup olmaması” sorunu, modern ulus-devletin temsil algısı açısından hiçbir anlamı olmayan boş bir kayıkcı kavgasıdır. Egemenin ve temsil edilenin soyut bir bütün varlık olan ulus olması, bu bütünün içinde erimiş somut tekler arasındaki her türlü farklılığın anlamsızlaşmasına yol açar.

Burada son olarak değinilmesi gereken bir noktada da temsil edenin niteliğinin ne olduğu konudur. Eğer temsil edilen soyut bir bütün olan ulus ise, temsil eden de ‘bir’ olmalıdır. Bu bakımdan demokratik bir rejimde ulusu temsil eden ‘bir’, tek

tek milletvekilleri değil bütün olarak parlamentodur. Teoride doğru ve mantıklı bir çıkarsama olarak görülebilecek bu sonuç, aslında modern ulus-devlet tanımı karşısında anlamını yitirir. Çünkü modern ulus-devlet konsepti çerçevesinde bir, bütün ve bölünmez olan devlettir. Kralın yerini almış bulunan ulus, devletle özdeştir ve devlet tarafından temsil edilir. Sıkça yineleniyor gibi gelse de işin can alıcı noktası burasıdır; *bu devletin adı ulus-devlettir*. Dolayısıyla yasama, yürütme ve yargı organlarının her biri devletin bir parçasıdır ve tek başlarına ulusu temsil edemezler; temsil eden, bir bütün olarak devlettir. Bu bakımdan tek bir egemen ve tek bir iktidar vardır: Devlet.

Sonuçta, demokrasinin en ideal biçimde modern ulus-devlet bünyesinde yaşama geçirilebileceği savı bir yanılısamadan ibarettir. Eğer demokrasinin en yalın tanımı *halkın kendi kendini yönetmesi* ise, modern devletin egemenlik ve temsil algısının bu tanıma uymadığı açıktır. Bu bağlamda bireylerin oy haklarının eşitliği üzerine yapılan tartışmaları, bir binanın temelindeki eğim ya da çatlakları boş verip katlardaki odaların malzeme kalitesini ve büyüklüğünü konu alan çekişmelere benzetmek yanlış olmaz.